

EGY RÉGI KEGYKÉP ÚJJÁSZÜLETÉSE

A gyulai Nádi Boldogasszony

Hazai Mária búcsújáróhelyeink között látszólag szerény múltra tekint vissza Gyula, az egykori dél-alföldi megyeszékhely és uradalmi központ, Nádi Boldogasszony kegytemploma. Az impozáns barokk műemlék épületben ihletet modern kegykép jeleníti meg a valamikor náddal benőtt, folyókkal sűrűn szabdaltnak népeinek egykori védő asszonyát. A mai kegykép a középkor századaiban Gyulán már létező híres kegykép emlékezte alapján került a mai helyére 1951. október első vasárnapjára. A magyar nép és a katolikusság történetének megpróbáltatásokban bővelkedő esztendeiben, 1948 és 1951 között került sor a régi Mária tisztelet hagyományainak felújítására Gyulán. Akkor, amikor a magyarságtudat, a vallásos hagyományok megtörésére, felszámolására törekedett az országban szovjet segédlettel berendezkedő ateista hatalom. A régi kegykép újjászületett, a Mária tisztelet, a búcsújárás hagyományainak felújítása pedig sokaknak erőt adott a nehézségek, az üldöztetés elviselésére, túlélésére. Gyula is, hasonlóan az egykor a török hódoltság alá került településekhez, csaknem elnéptelenedve élte túl az oszmán uralom alóli felszabadulást a 17. század végén. Helyzetét nehezítette, hogy várral rendelkező erődített mezőváros volt, ahol a hadjárás gyakoribb volt, mint más településeken. A középkor virágzó mezővárosa az 1566-os török ostrom és a vár feladása után elindult a pusztulás útján, régi épületei, köztük a templomok az enyészeté lettek.

A középkori Gyula egyháztörténetét nem kisebb személyiség, mint a város egykori szülötte, a neves egyháztörténész, Karácsonyi János címzetes püspök dolgozta fel. Dolgozatát a plébánia Historia Domusában olvashatjuk, ami időközben a Gyulai Füzetek című kiadványban is megjelent.¹

Karácsonyi óta az újabb kutatások több fontos információval gazdagították ismereteinket. Ehelyütt azonban nem térhetünk ki az egyház- és a településtörténet számos ma is vitatott kérdéseire, csupán a mai kegykép és búcsújáróhely előzményeit érintő megállapítások közreadására kell szorítkoznunk.

Gyula egyháztörténetének első adata 1214-ből, a leleszi konvent alapítóleveléből származik, amiből az derül ki, hogy Boleszló váci püspök az Árpa nevű falut a gyulai monostornak adta. (Ennek az oklevélnek a valódiságát később megkérdőjelezte a kutatás.) Egy évszázad múlva Károly Róbert két oklevelet állított ki ugyancsak a gyulai monostorban. Karácsonyi és a későbbi szerzők véleménye-

¹ Karácsonyi é.n.

nye is megegyezik abban, hogy ez a bencések monostora volt. A város plébánia-templomát a mai kutatás a törökzugi városrészben, 1971-ben folyó építkezések során feltárt nagyméretű román kori, később gótikus stílusban átépített templommal azonosítja.

A plébánia egyház-kormányzatilag már ekkor a nagyváradi egyházmegyéhez tartozott. Péter nevű plébánosa a pápai tizedjegyzék szerint 20 garast fizetett 1330–1340 között.² A gyulai plébániatemplom búcsúkiáltását IX. Bonifác pápa 1398. július 6-án kelt oklevele biztosította, miszerint a gyulai uradalom földesurának, Losonczi Lászlónak, kérésére a Szűz Mária tiszteletére szentelt templom olyan látogatóinak, akik a szokásos feltételek teljesítése mellett alamizsnát is adnak, száznapi búcsút engedélyez. A Vatikáni Levéltár irataiból Veres Endre történész közli Gyula város oklevéltárában.³ (Ezt a dokumentumot Karácsonyi János még nem ismerte, ő a parókiális templom építését a Maróthy családhoz köti, jó fél évszázaddal későbbre, az 1450-es évek elejére téve a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szentelt szentegyház felépítését. Jól láttatja azonban, hogy a város Mária tisztelete a plébániatemplom patróna választásával kezdődik, és a hagyomány továbbélését jelenti, hogy a török után újjátelepült város temploma is a Szűzanya tiszteletére épült. A Boldogságos Szűz alakja szerepel a város újkori pecsétnyomóján és a címerében is.)⁴ A búcsúkiáltás elnyerése arra utal, hogy a templom már akkor rendelkezett olyan kegyképpel, ami a környék jámbor híveiből kikerült zarándokokat rendszeresen ide vonzotta.

A templom és az egyház történetének későbbi eseményei szoros kapcsolatban állnak a politikai, és a katonai helyzet további alakulásával. A virágzó, vásárszabadalommal is rendelkező mezőváros 1566-tól 129 évre török uralom alá került. Elvesztette plébániáját, megmaradt katolikus lakói lelki gondozását a szegedi ferencesek, az aradi, és a nagyváradi jezsuiták látták el. Karácsonyi János idézi egyháztörténetében Eszterházy Pál nádor jegyzékét, amelyben 1681-ből említés történik a Gyulán létező híres Mária képről, amelyet a környékbeli nádasokról nád melléki Boldogasszonynak neveztek a zarándokok. (De Arundine Gyulae)⁵ A kegyképet a vérzivataros időkben – a hagyomány szerint – a nádasban elrejtették, de sohasem került elő.

A török alóli felszabadító háborúk és a Rákóczi szabadságharc után csaknem elnéptelenedett városba 1715-ben, Deák János licenciátus vezetésével a Jászságból katolikus családok költöztek. Az első plébános Kovács Pál, aki még az egész Békés megyére kiterjedő joghatósággal bírt. A 18. század elején a Harruckern család kapta meg Békés megye nagyobb részét, vele Gyulát is, ahol az időközben betelepített német családokkal megnövekedett számú katolikusnak a kegyúr építette a ma is álló impozáns barokk templomot, 1775–1777 között. A szeplőtelenül fogantatott Szűz tiszteletére áldották meg 1777-ben. A magyarországi barokk festészet egyik kiemelkedő alkotása a templom 1778-ban készült főoltárképe, az

² Kovács 1999. 31.

³ Veress 1938. 3., Scherer 1938. I. 43.

⁴ Karácsonyi é. n. 22.

⁵ Karácsonyi é. n. 32.

osztrák Maurer Hubert munkája.⁶ A patróna búcsúünnepé október első vasárnapja, a templom konzekrálásának pedig a húsvét utáni IV. vasárnap.⁷ A búcsúünnepeken a környékbeli településekből rendszeresen érkeztek zarándokok. A búcsúk lefolyása hasonló volt a nagy búcsújáró helyeken szokásos gyakorlathoz. (A Mária kegyhelyek közül a gyulaiak a radnait keresték fel rendszeresen 1920 előtt. Külön búcsús menetben mentek a Magyarváros és külön a Németváros zarándokai.)

A Nádi Boldogasszony kegyképének helyreállítása és tisztelésének felelevenítése nemzetünk, egyházunk történetének igen szomorú korszakára esett. Az egyház és a hívő emberek zaklatása, a papság, köztük a magyar Katolikus Egyház feje, Mindszenty József bíboros, hercegprímás elleni támadások, az egyházi iskolák közelgő államosítása 1948-ban kritikus helyzetet teremtett az országban. A Hercegprímás 1948 folyamán a Mária tisztelet felszításával igyekezett lelket önteni az ország hívő népébe. Így 1948. április 25-én, a Gyulán tartott Mária-napon 15 ezres hívő tömeg vett részt azon a szentmisén, amelyet Mindszenty József mutatott be. A hatóságok mindent megtettek, hogy megnehezítsék a hívek eljutását Gyulára, majd a rendezvényt is megzavarták. A Kossuth téren, az akkor laktanyaként szolgáló épület oldalánál állították fel a szabadtéri oltárt, amelynek a hátoldala a pápai színekből állt. Az oltár fölött a Szent József-templom lourdes-i Szűz Mária szobra állt. A szabadtéri misét celebráló hercegprímás egy órás beszédben elevenítette fel a gyulai Nádi Boldogasszony tisztelésének hagyományait. A résztvevők az erre az alkalomra készített, a város 1948-as évszámmal ellátott címer jelvényét tűzhatték ki.

A Mária-nap és a hercegprímás prédikációja indította arra Pintér László vicariust arra, hogy csonka váradi egyházmegyéjében új Mária kegyhelyet hozzon létre.⁸ Békés megye 1920-1953 között a nagyváradi egyházmegye Trianon után Magyarországon maradt részeként helynökök kormányzata alatt állott. A helynökség székhelye előbb Gyulán, majd Debrecenben volt. Pintér László volt a nagyváradi püspök utolsó helynöke, amikor 1953-ban a csanádi püspök joghatósága alá helyezték a váradi részt is. (Önállóságát azonban 1993-ig, az egyházmegyei határok rendezéséig megtartotta.) Pintér László debreceni székvárosában 1949. augusztus 25-én kelt körlevelében (1725/1949.) adta tudtára papjainak és híveinek, a Nádi Boldogasszony tisztelésének felújítására vonatkozó tervét. Kérte a papságot, hogy a hamarosan megküldendő e tárgyú körlevelét szeptember 11-én, vasárnap olvassák fel a templomokban, a kegyhely létesítéséhez szükséges anyagiak előteremtésére a hívek segítségét kérik. Ezen a számon küldte meg a kegyhely történetéről szóló rózsaszín táblájú kis füzetet is, „A gyulai Nádi Boldogasszony búcsújáró helyének története” címmel. A szerény kiállítású, a háborús idők utáni szűkös világ durva papírára nyomott füzetke előszavát a helynök írta, de joggal feltételezzük, hogy egész terjedelmében az ő munkája. Az első fejezet a középkori Nádi Boldogasszony egykori búcsújának költői szépségű bemutatása, majd a templom és a kegykép megrázó pusztulásának leírása

⁶ Kovács 2001. 96-97.

⁷ Plébánia Levéltár, Gyula, Kéziratos szertartásrend

⁸ Kovács 2001. 88.

következik azt ezt követő lapokon. Felidézi a szerző ezután a tudós egyháztörténész, Karácsonyi János alakját is, aki az egykori csodatevő híres kegyképről érkezett. Szerepel a füzetben egy csodás gyógyulás története is, amikor a gyulai irgalmas nővérek zárdájában, 1905-ben Pavlovsky Anna nővér Mária közbenjárására teljesen kigyógyult hosszú ideje tartó súlyos betegségéből. 1947-ben egy gyulai tanyán élő leánynak álmában megjelent a Szűzanya, pólyába takart gyermekét kezében tartva igyekezett a Körös felé, ahol a régi templom állott. A történet záró gondolata a régi Mária tisztelet felújításának elbeszélése, a végén idézve a Nádi Boldogasszonyról szóló ősi éneket.

Az ismertető füzet második részében a Nádi Boldogasszony tiszteletét szolgáló énekek szövegét közli a főpásztor. Külön ének szól a beköszöntésre, a búcsúi szentmisére, és a zárándokok elbúcsúzására a Körös-vidék Nagyasszonyától. Az 1949-ben megjelent füzetke az elmúlt években új kiadásban ismét napvilágot látott.

Az 1949-ben megfogalmazott tervekben 1951-ben lett valóság, amikor a vicarius 1951 tavaszán kelt V. számú körlevele 918/1951. száma alatt tájékoztatta papjait és a híveket a Nádi Boldogasszony tiszteletéről. „A gyulai vár körzetében, a Körös ágai között elterülő nádtengerben állt a gyulai Nádi Boldogasszony kegytemploma. (B. V. M. de arundine, Bonifacius IX. Anno 1398.) Századokon át ide járt a váradi egyházmegye népe, sőt a csanádiak is, hogy a Boldogasszony kegyhelyén a Mediatrix omnium gratium-nál ügyeikben eligazítást, bajaikban orvoslást, bánatukban vigasztalást, kéréseikre meghallgatást találjanak. Kértek és kaptak. Ez a hagyomány, kedves Testvérek, figyelmeztet és kötelez. Figyelmeztet őseink példája és figyelmeztet a nád” – írta körlevelében Pintér László. A rövid körlevél további részében arról szól, hogy amint a mélyen gyökerező nádat szinte lehetetlen kiirtani, úgy az emberek szívében élő Mária tiszteletnek is ugyanilyen mély gyökerei vannak, amit tovább kell ápolni. Egyben ajánlja, hogy 1951-ben a május hónap legyen a Nádi Boldogasszony tiszteletére szentelt időszak.

Közben intézkedett a vicarius az új kegykép elkészítéséről is. Az első körlevél, és a vicariusnak a békéscsabai plébánoshoz 1950. február 23-án írt leveléből még az derült ki, hogy eredetileg a gyulai Szent József templom lett volna az új kegytemplom. Később azonban mégis a főtemplom, a gyulaiak által *Anyatemplomnak* nevezett plébániatemplomban került sor az új kegykép elhelyezésére. Alkotója Borsa Antal győri egyházmegyes festőművész, aki kisiskolás korában Pintér László tanítványa volt, később plébánia-templomában is dolgozott.⁹

A kegytemplom új Nádi Boldogasszony mellékoltárát az egyhajós barokk templom hajójának jobb oldalán, az egykori jobboldali oldalkijárat helyén állították fel. Az oltár műkö menzáját Titz Antal helybeli kőművesmester, hátterét pedig, amely márványoszlopokat formáz, Csörgő Gábor festette. Az új oltár ünnepélyes megáldását a vicarius végezte 1951. október 7-én este 6 órakor kezdődő szentmise keretében. (Az időpontot 1951. szeptember 26-i körlevelében közölte, kérve az egyházmegye papságát, hogy ezen a napon minden templomban

⁹ Plébánia Levéltár, Békéscsaba, Püspöki körlevelek 1949. XII., 1950. évi iratok 19. sorszám

szentmisével egybekötve, vagy külön Mária-ájtatosságot tartsanak, amelyen szentbeszédben méltassák a kegyhely jelentőségét.)¹⁰

Az 1951. október 7-én megáldott kegykép csak a Szűzanyát ábrázolja, fején királyi koronával, amely fémből készült rátét a festményen. Ugyancsak fém rátét Mária szentséges szíve is. A képet fénysugaras aranykeretbe foglalták, a keret felső részét korona formájú M betű, Mária nevének kezdőbetűje díszíti. A kegyképről a későbbi években többféle változatú, imakönyvbe helyezhető szentkép is készült, jelenleg levelezőlap változat kapható a templomban.

1978–1981 között az akkori plébános a templom átfestése után Borsa Antal képét egy ikon jellegű Madonna képre cseréltette ki. E képet a helyi hagyomány szerint, Apor Vilmos hozta Erdélyből. 1981. húsvétjától ismét a Borsa Antal által festett kegykép látható az oltár felett.¹¹ (Az Apor-féle kép pedig Gyula egyik városrészében, Máriafalván létesített kápolnába került. Jelenleg az egyházközség Apor emlékszobájában látható.)

Az oltármenzán esztergályozott fa gyertyatartók és feszület volt. (Sajnos, az utóbbit a nyolcvanas évek végén a helyi sátánista szekta tagjai megrongálták, ezért most egy, helyi kőfaragó által készített, hányatott sorsot megért korpussszal ellátott fali feszület van az oltárasztal felett.) Fölé a falra az utóbbi években nagyméretű Rózsafűzér került. A kép alatt a falra festve az ismert fohász: „Nádi Boldogasszony el ne hagyd népedet,/Kérünk e szent helyen segélj meg bennünket!” (Lásd kép!)

A kegyhely búcsúnapijai eddig több időpontban voltak, ami a lassan rögzülő hagyománnyal magyarázható. Először október 7-e körüli időpontban, majd 1969-től augusztus 15-én, vagy a hozzá közelebb eső vasárnapon. Bielek Gábor plébános idejében, 1981-től a nagybúcsú előtti napok valamelyikén a szomszédos Doboz műemlék temploma körüli parkban a környék hittanos gyermekeinek gyermekbúcsút tartottak.¹² Ugyancsak az ő kezdeményezésére, március 19-én, Szent József ünnepén a kegyképet egy időben átvitték a Szent József templomba, a két templom szeretet-egységének kifejezésére. Plébánossága alatt lett az augusztus 15-i búcsú a szentséges körmenettel, a templom nagybúcsúja, míg az október első vasárnapnapján tartott búcsú lett az úgynevezett Virágbúcsú. Ekkor a búcsúi szentmise végén a zarándokok körmenetben járulnak a kegyoltárhoz, és mindenki egy szál virágot, mint egy fohászt, letesz a kegyoltárra. A processió végén valószínűleg elborítják a szebbnél szebb virágok a Szűzanya oltárát. (Ez a hagyomány ma is él, ebben az esztendőben október 6-án volt a Virágbúcsú.)

A búcsúkon a zarándok csoportokat harangszóval és a kegyoltárnál történő köszöntéssel fogadták.¹³ A templom bejáratát virágfűzér díszíti a búcsú idején. Az ünnepi szentmisét több alkalommal dr. Udvardy József és Gyulay Endre megyéspüspök, illetve más vendégpap tartotta. Jó idő esetén a templom körül szentséges körmenetet tartanak, ugyancsak a megyéspüspök, vagy a vendégpap vezetésével. A zarándokok többsége a környező településekről keresi fel a kegy-

¹⁰ Plébániai Levéltár, Békéscsaba, Püspöki körlevelek 1951. V., Bielek – Jároli 1988.

¹¹ Nádi Boldogasszony Hírnöke, 1989. március, III. szám

¹² Kovács 1999. 55.

¹³ Nádi Boldogasszony Hírnöke 1988. július. (Első szám)

helyet. (Békéscsaba, Gyulavári, Elek, Újkígyós stb.) Voltak évek azonban, amikor messzebből, így a Palócföldről is voltak zarándokok.

Bielek Gábor szerkesztésében 1988–1989 között az egyházközség időszaki kiadványa Nádi Boldogasszony Hírnöke címmel jelent meg. Lapjain, az aktuális eseményeken kívül, szó esett a kegyhely történetéről is.

1987-ben Bielek Gábor plébános szervező munkája nyomán megteremtődött az anyagi alapja annak, hogy a templom boltozatát művészi seccokkal díszíthesse. A 470 négyzetméter területű monumentális secco sorozatot saját tervei alapján, az azóta elhunyt Patay László Munkácsy-díjas festőművész tanítványaival együtt festette meg. A Nádi Boldogasszony-tisztelet hagyományainak képi megjelenítése is helyet kapott a boltozat festmény ciklusai között. A harmadik boltozat baloldali képmezeje a híres kegykép elrejtésének jelenetét örökíti meg, a boltszakasz közepén a kegyképet angyalok emelik a magasba, míg a jobboldali jelenet a Mária tisztelő gyulaiak és az ide zarándokló idegenek virágbúcsúí hódolatát örökíti meg. (A seccokat az 1987. évi októberi virágbúcsún dr. Udvardy József püspök áldotta meg.)¹⁴

Irodalom

--

1949. *A Gyulai Nádi Boldogasszony búcsújáróhelyének története*. Szent Gellért Nyomda, Szeged.

BIELEK Gábor szerk.

1988–1989 *Nádi Boldogasszony Hírnöke* 1-6. sz.

BIELEK Gábor–JÁROLI József

1988 *Gyula. Belvárosi plébániatemplom*. Kézirat

KARÁCSONYI János

é.n. (1990.) A békésgyulai római katolikus plébánia története (a kezdetektől 1699-ig). In: S. a. r. KERESKÉNYINÉ Cseh Edit *Karácsonyi János tanulmányai Gyula történetéből*. Gyulai Füzetek I. Szerk.: Erdmann Gyula. Békés megyei Levéltár, Gyula, 14–40.

KOVÁCS József és MERÉNYI-METZGER Gábor szerk.

1999 *A gyulai Római Katolikus Plébánia Évkönyve 2000*. Békés Megyei Levéltár Nyomdája, Gyula

KOVÁCS József

2001 *A gyulai római katolikus esperesi kerület története*. Békés Megyei Levéltár Nyomdája, Gyula

SCHERER Ferenc

1938 *Gyula város története I.* Gyula M. város, Budapest.

VERESS Endre

1938 *Gyula város oklevéltára (1313-1800)*. Gyula M. város, Budapest.

¹⁴ Bielek–Járolai 1988.

Járolí József

The Rebirth of an Old Icon: Our Lady of Reed of Gyula

The honour of Our Lady of Reed as a Hungarian shrine dedicated to Mary was renewed in the middle of the 20th century in Gyula. The present place of today's icon was chosen on the basis of remembrance, and its first feast was held on the first Sunday of October in 1951. The renewal of the veneration of Virgin Mary started at a time when atheist power organized with the help of Soviets tried to break and eliminate Hungarian identity and religious traditions. This situation encouraged László Pintér, the vicarius of that part of the Nagyváradi Diocese which was left in Hungary after the Trianon Peace Treaty to establish new shrine dedicated to Virgin Mary. The icon of today was painted by a painter called Antal Borsa. A large rosary was hung around it. The name of the festival is flower pilgrim feast. The congregation covers the altar with flowers. The old icon was reborn, the renewal of the honour of the parish feast has been giving strength to bear the difficulties and persecution of the past and hope today.